

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

RADNI STATUS RODITELJA I SUKOBI U OBITELJI

Diplomski rad

Anton Mužević

Mentor: Prof. dr. Darja Maslić Seršić

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

Uvod.....	1
<i>Nezaposlenost u Hrvatskoj.....</i>	<i>1</i>
<i>Psihološke posljedice nezaposlenosti.....</i>	<i>5</i>
<i>Fizičke posljedice nezaposlenosti.....</i>	<i>6</i>
<i>Utjecaj nezaposlenosti na ljude oko nezaposlene osobe.....</i>	<i>7</i>
<i>Cilj ovog istraživanja.....</i>	<i>9</i>
Problemi i hipoteze.....	10
<i>Problemi.....</i>	<i>10</i>
Metodologija.....	11
<i>Sudionici.....</i>	<i>11</i>
<i>Upitnik.....</i>	<i>12</i>
<i>Postupak.....</i>	<i>12</i>
Rezultati.....	12
<i>Deskriptivna statistika.....</i>	<i>13</i>
<i>Analiza varijance i kovarijance.....</i>	<i>16</i>
Rasprava.....	20
<i>Odnos radnog stanja, financijskog stanja i sukoba u obitelji.....</i>	<i>21</i>
<i>Radno stanje i sukobi u obitelji uz kontrolu financijskog stanja.....</i>	<i>22</i>
<i>Ograničenja istraživanja.....</i>	<i>22</i>
Zaključak.....	24
Popis literature.....	25

Radni status roditelja i sukobi u obitelji

Employment status of parents and conflicts between family members

Anton Mužević

U ovom radu istražili smo odnose između nezaposlenosti, financijskog stanja i broja sukoba u obitelji. Postavili smo dvije hipoteze. Prva hipoteza glasi da će studenti s jednim ili oba nezaposlena roditelja davati lošije procjene financijskog stanja i veće procjene učestalosti sukoba u obitelji od studenata s oba zaposlena roditelja ili studenata s jednim ili oba roditelja u mirovini. Druga hipoteza glasi da će se te razlike u procjenama učestalosti sukoba u obitelji očuvati i uz statističku kontrolu utjecaja financijskog stanja. Prikupili smo podatke na prigodnom uzorku od 295 obitelji iz Hrvatske. Provedenom analizom varijance i analizom kovarijance uspjeli smo potvrditi obje hipoteze, studenti s jednim ili oba nezaposlena roditelja stvarno jesu procjenjivali svoje financijsko stanje gorim i učestalost sukoba u svojoj obitelji većom od ostalih studenata, a navedene razlike bile su očuvane i uz statističku kontrolu utjecaja financijskog stanja.

Ključne riječi: nezaposlenost, financijsko stanje, obitelj, sukobi

In this paper we explored the relationship between unemployment, financial situation and the number of conflicts between family members. We set two hypotheses. The first hypothesis states that students with one or both parents unemployed will give lower estimates of the financial status of their families and higher estimates of the number of conflicts between members of their families than students with both parents employed and students with one or both retired parents. The second hypothesis states that the mentioned differences in estimates will still be present even when we statistically control the influence of the families' financial status. We gathered information from a convenience sample of 295 families from Croatia. We confirmed both hypotheses using analysis of variance and analysis of covariance. Students with one or both parents unemployed really did estimate their financial status as worse and the number of conflicts in their families as higher than the other students, and these differences were present even when we statistically controlled the influence of the families' financial status.

Keywords: unemployment, financial situation, family, conflict

UVOD

Nezaposlenost u Hrvatskoj

Hrvatska je već desetljećima suočena s problemom nezaposlenosti. Ona polagano raste još od 1970-ih godina a od 1990-ih je ubrzano rasla. Vrhunac od 22% registriranih nezaposlenih, tj. preko 400.000 osoba, dosegla je 2002. godine. Nakon toga je neko vrijeme opadala, no od 2008. godine ponovo je počela rasti te se početkom 2013. godine približila razini iz 2002. (prema podacima Državnog zavoda za statistiku).

Prema Dujšinu (1999) uzrok naglog rasta nezaposlenosti od 1990-ih je raspad socijalističkog i tranzicija na kapitalistički način gospodarskog privređivanja. U gotovo svim tranzicijskim zemljama pojavila se masovna stagnacijska i strukturalna nezaposlenost kao posljedica tranzicijske krize. Glavni uzrok toga bile su bitne promjene u društveno-ekonomskom sustavu. U socijalizmu su poduzeća imala ulogu osiguranja od nezaposlenosti zbog koje su zapošljavala više zaposlenika nego im je realno bilo potrebno. Državna poduzeća nisu imala stroga proračunska ograničenja, što im je omogućavalo da zapošljavaju višak radne snage, većinom u administrativnim službama, bez obzira na troškove, a to im je bilo i korisno jer su bila otpornija na nepredviđene situacije i sigurno su mogla ostvariti plan usprkos bilo kakvim teškoćama u proizvodnom procesu. U takvim uvjetima nejasnih vlasničkih prava, mekih proračunskih ograničenja i nedostatka konkurencije, vrijednost inovacija bila je neznatna. Kada smo prešli iz sustava ograničenih resursa na sustav ograničene potražnje, puno zaposlenih u nabavnim odjelima i proizvodnji postali su suvišni, a povećana potražnja za specijalistima za marketing, knjigovođama, kontrolorima i osobljem u prodajnim odjelima bila je manja od broja ljudi koji su ostali bez posla. Raspadom Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć i slomom sovjetske privrede došlo je do gubitka tržišta za ostale zemlje članice, zbog čega je nakon 1989. godine smanjena njihova industrijska proizvodnja. Sve to uzrokovalo je osnovne probleme vezane uz tranziciju, a oni su još bili dodatno pogoršani raspadom Jugoslavije i ratom koji je počeo 1990. godine i uzrokovao prekid ekonomskih veza s ostalim republikama

Jugoslavije, krizom u ostalim socijalističkim zemljama i financijskim kaosom u hrvatskoj privredi.(Dujšin, 1999)

Dujšin (1999) također navodi kako je 1991. godine provedena prodaja društvenih poduzeća, koja su do tada bila u vlasništvu države, preko Hrvatskog fonda za privatizaciju. On smatra da su time mnoga uspješna i vrijedna poduzeća završila u rukama ljudi koji nisu imali ni sposobnost ni namjeru dobro i pošteno poslovati s njima, nego su im poslužila za špekulantsko kratkoročno bogaćenje. Kao posljedica toga došlo je do smanjenja nekadašnje proizvodnje i gubitka posla za oko 700 000 radnika. Iz procesa privatizacije proizašlo je to da su poduzeća dodatno iscrpljivana kako bi ih novi vlasnici otplaćivali, ili još češće, koristili za daljnje špekulativne transakcije. Rat je dodatno financijski iscrpio poduzeća, novi vlasnici postali su prezaduženi i porezi su bili visoki. Uz neefikasnost pravosuđa, to je dovelo do dvije opasne posljedice: bankarska kriza i opća nelikvidnost. Oko polovice poduzeća koja su uopće aktivno poslovala nisu plaćala račune i dugovala su drugim poduzećima. Naglo se povećao deficit robne razmjene jer se uvoz stalno povećavao a izvoz je stagnirao. Vlada je provodila lošu fiskalnu politiku s prevelikim porezima i lošim procjenama mogućnosti ostvarenja proračuna. (Dujšin, 1999)

Nova radna mjesta otvorena u privatnom sektoru nisu ni približno bila dovoljna da bi nadoknadila gubitak u državnom sektoru. Za razliku od ostalih zemalja u tranziciji u kojima je veći dio nezaposlenih našao novi posao kroz samozapošljavanje, u Hrvatskoj je samo šestina ljudi koji su izgubili posao u javnom sektoru našla novi posao u privatnom sektoru. Hrvatska je bila izrazito nepovoljna za samozapošljavanje zbog visoke cijene rada i kapitala te visokih poreza. Zbog visokih startnih troškova i troškova proizvodnje u obliku izdataka za materijal, robu i usluge, te zbog visokih poreza, poduzetnici nisu bili u stanju proširivati proizvodnju i zapošljavati nove ljude. Prema statističkom ljetopisu RH iz 2000. godine, na različite poreze i financijske troškove (otplate kredita, kamata i sl.) otpadalo je čak 15% ukupnog dohotka dok je na troškove plaća radnika otpadalo samo 5,2%. Poduzetnicima je bio cilj samo opstati iz dana u dan i nisu mogli ni pomišljati o povećanju proizvodnje i zapošljavanja.

U Hrvatskoj je također izraženo neslužbeno gospodarstvo, tj. rad „na crno“. Bićanić (1997) procjenjuje da najmanje četvrtina hrvatskog gospodarstva nastaje u

neslužbenom gospodarstvu radom „na crno“, zaposlenost u neslužbenom gospodarstvu je 1996. godine procijenjena na 15% ukupne zaposlenosti. Neslužbeno gospodarstvo je veoma štetno za službeno gospodarstvo i općenitu ekonomsku situaciju i politiku. Poduzeća koja ilegalno zapošljavaju radnike i ne plaćaju porez predstavljaju nelojalnu konkurenciju legalnim poduzećima. Također zbog njihovog izbjegavanja plaćanja poreza, povećava se iznos poreza koji legalni poslodavci moraju platiti, te se smanjuju prihodi fondovima socijalnog i mirovinskog osiguranja čime se povećava njihov deficit. Radnicima je neslužbeno gospodarstvo atraktivno zbog fenomena „zamke nezaposlenosti“. Ljudi koji primaju socijalnu pomoć zbog nezaposlenosti tu istu pomoć gube ako se zaposle. To znači da je mnogima korist od zapošljavanja mala ili nikakva, pogotovo ako dobiju loše plaćen posao, pa im je isplativije zadržati socijalnu pomoć što duže mogu i u međuvremenu zarađivati radom „na crno“. Postoje i mnogi nezaposleni koji ne primaju socijalnu pomoć ali, zbog raznih razloga, mogu naći posao samo „na crno“.

Prema izvješću Grupe Svjetske Banke, 2002. godine trend povećanja nezaposlenosti, nakon dosezanja maksimuma od preko 400 000 ili 22% nezaposlenih, barem na neko vrijeme bio je prekinut. Hrvatska je skoro cijelo desetljeće imala snažan gospodarski rast. U prosjeku taj rast je iznosio preko 4% i uglavnom je bio rezultat domaće potražnje. Sektor neutrživih dobara kao maloprodaja, građevinarstvo i turizam, imao je najviše koristi od brzog rasta domaće i strane potražnje u tom razdoblju. Ovako visok rast doveo je do brze konvergencije s EU dohotkom per capita te je Hrvatska do 2008. dosegla 63% BDP-a per capita EU27 (prema standardu kupovne moći). Zahvaljujući snažnom gospodarskom rastu, uvjeti na tržištu rada su se do 2008. značajno poboljšali. Prosječni godišnji rast zaposlenosti iznosio je 2.2%, a dominirali su sektor usluga i prerađivačka industrija. Slijedom toga nezaposlenost se smanjila za 40%, a stopa nezaposlenosti za jednu četvrtinu. Zapravo je krajem 2008. glavni dijalog o politici bio usmjeren na rješavanje problema manjka potrebnih vještina i povećanje relativno niskog participiranja radne snage, a što je postalo prepreka daljnjem rastu. Neusklađenost kvalifikacija s potrebama tržišta, na što je ukazivao izuzetno visok udio dugoročne nezaposlenosti, bila je glavni uzrok još uvijek uporno visoke nezaposlenosti. Kako je ponuda rada postala deficitarna, u okruženju rastuće potražnje za radom pritisak na rast realnih plaća bio je snažan (Svjetska banka, 2009.). Dohodak stanovništva brzo

je rastao kao rezultat zaposlenosti i rasta plaća što je dovelo do znatnog smanjenja siromaštva u Hrvatskoj tijekom proteklih nekoliko godina. (prema: Hrvatska, Socijalni utjecaj krize i jačanje otpornosti, izvješće Grupe Svjetske banke).

2008. godine došlo je do financijske krize koju mnogi ekonomisti smatraju najgorom financijskom krizom od velike depresije iz 1930-ih. Uslijed krize došlo je do opasnosti od totalnog kolapsa velikih financijskih institucija, spašavanja banaka od strane državnih vlada, pada vrijednosti dionica diljem svijeta. U brojnim područjima i tržište nekretnina bilo je oštećeno što je vodilo do gubitka domova i produžene nezaposlenosti. Ta financijska kriza imala je loše posljedice i za Hrvatsku. Učinak globalne ekonomske krize na tržište rada u Hrvatskoj je značajan, iako ne toliko dramatičan kao u nekim drugim zemljama u regiji. Zaposlenost je pala, a nezaposlenost se povećala, iako manje nego u većini zemalja EU-a. Osim toga, stopa sudjelovanja radne snage je pala, jer su neki radnici mišljenja kako za njih nema posla i prestali su ga tražiti (tzv. efekt obeshrabrenog radnika). Povećanje nezaposlenosti je posljedica priljeva otpuštenih radnika i onih koji su tek ušli u svijet rada (uglavnom osoba koje traže posao nakon završene škole) koji se za vrijeme krize suočavaju sa slabim izgledima za pronalaženje posla. Broj evidentiranih nezaposlenih u prosincu 2009. za oko jednu trećinu je viši nego prije krize i preko 20 posto viši nego godinu dana ranije. Međutim, valja napomenuti da je tada registrirana nezaposlenost bila na sličnoj razini kao krajem 2006./početkom 2007. god. Dakle, kriza je preokrenula značajno smanjenje pad nezaposlenosti koje je zabilježeno u 2007. i prvoj polovici 2008. god. i ponovo vratila hrvatsko tržište rada u stanje visoke nezaposlenosti. (prema: Hrvatska, Socijalni utjecaj krize i jačanje otpornosti, izvješće Grupe Svjetske banke)

Psihološke posljedice nezaposlenosti

Najočitija posljedica nezaposlenosti je smanjenje prihoda, no nezaposlenost ima i brojne druge posljedice, neke od kojih su i puno negativnije od smanjenih prihoda. Osim smanjenih prihoda i životnog standarda, postoje i brojne psihološke i fizičke posljedice za nezaposlenu osobu ali i za ostale ljude koji s njom žive.

Psihološke posljedice nezaposlenosti na pojedinca koji je s njom suočen su brojne i dobro dokumentirane. Osim prihoda, zaposlenost sa sobom nosi i brojne nefinancijske koristi, poput strukturiranosti vremena, socijalnog statusa i identiteta, socijalnog kontakta, osjećaja kolektivne svrhe i aktivnosti (Jahoda 1979). Nezaposlenost je prvi put postala zanimljiva tema istraživanja 1930-ih godina za vrijeme velike depresije u SAD. Ta istraživanja uglavnom su se usmjeravala na financijske probleme s kojima se nezaposleni suočavaju, načine na koji su zarađivali za život i preživljavali i slično. Istraživanja iz tog perioda našla su da muškarci koji su pretrpjeli značajan financijski gubitak postaju iritabilniji, napetiji i češće burno reagiraju, a to je često dovodilo do problema za djecu, jer njihovi očevi su postajali skloniji fizičkom kažnjavanju. 1980-ih godina, zbog novog cikličkog porasta nezaposlenosti, ponovo se budi interes za tom temom, no ovaj put se istraživanja usmjeravaju na psihološke i zdravstvene posljedice nezaposlenosti, te glavnina spoznaja o nezaposlenosti potječe iz tog razdoblja. Do sada provedena istraživanja nedvojbeno su pokazala da nezaposlenost vodi do ozbiljnih psiholoških posljedica: smanjeno životno zadovoljstvo, osjećaj bespomoćnosti, gubitak identiteta i samopouzdanja te narušeno psihičko i fizičko zdravlje. Nezaposleni češće trpe veće razine psihološkog stresa što se očituje u glavoboljama, nervozi, strahu, dosadi, usamljenosti, beznađu, problemima sa spavanjem, pomanjkanju energije te čak i u psihosomatskim bolovima primjerice bolovima u trbuhu (Warr, 1983). Nezaposleni su također više socijalno izolirani i imaju nižu razinu dnevne aktivnosti (Fryer i Payne, 1986). Kod nekih nezaposlenih dolazi i do psihičkih oboljenja poput anksioznosti, depresije i psihosomatskih tegoba. Warr (1983) i Hanisch (1999) ispitali su ta oboljenja Upitnikom općeg zdravlja (GHQ) te su rezultati pokazali da su ti poremećaji učestaliji kod nezaposlenih nego kod zaposlenih. Prema Vinokuru, Priceu i Caplanu (1996), najistaknutiji i najčešći ishod nezaposlenosti su simptomi psihičkih poremećaja i bolesti, pogotovo depresije. Kod nekih ljudi

dugotrajna nezaposlenost može voditi do depresije, no to naravno ovisi i o prijašnjim iskustvima te pogotovo o očekivanjima osobe o vlastitim mogućnostima ponovnog pronalaska posla, niskom samopoštovanju i percipiranoj bespomoćnosti i nemogućnosti promjene svoje situacije. McKee-Ryan i Kinicki (2002) su zaključili da osim narušavanja psihološkog zdravlja, nezaposlenost također uzrokuje povećanu anksioznost, hostilnost i ljutnju. Što se tiče utjecaja nezaposlenosti na promjene u samopoštovanju, rezultati nisu potpuno jasni. Prema nekim istraživanjima nema razlike u samopoštovanju između zaposlenih i nezaposlenih, no ima i istraživanja koja su našla razliku - niže samopoštovanje kod nezaposlenih. McKee-Ryan i Kinicki našli su smanjeno samopoštovanje kod nezaposlenih žena i kod dugotrajno nezaposlenih muškaraca. Nezaposleni mogu razviti i kognitivne teškoće, no teško je reći nastaju li one zbog same nezaposlenosti ili zbog narušenog psihološkog zdravlja koje je posljedica nezaposlenosti. Također, Fryer i Warr (1984) nalaze da nezaposlene osobe subjektivno procjenjuju svoje kognitivne teškoće gorima nego one stvarno jesu. Prema nekim studijama, kod dugotrajno nezaposlenih osoba veća je i stopa samoubojstava nego kod zaposlenih osoba (Fryer i Payne, 1986). Dakle u usporedbi sa stabilno zaposlenim radnicima, pojedinci koji su izgubili posao imaju značajno lošije mentalno zdravlje, niže zadovoljstvo životom, niže zadovoljstvo bračnim i obiteljskim životom i lošiju subjektivnu procjenu fizičkog zdravlja (McKee-Ryan, Song, Wanberg, Kinicki, 2005). Meta-analiza koju su proveli Paul i Moser (2009) potvrđuje ove nalaze, nezaposlenost je povezana s depresijom, anksioznosti, psihosomatskim simptomima, niskoj subjektivnoj procjeni blagostanja i niskim samopoštovanjem. Kod nezaposlenih radnika zabilježena je dvostruko veća vjerojatnost psiholoških problema nego kod zaposlenih radnika (Paul i Moser, 2009).

Fizičke posljedice nezaposlenosti

Nezaposlenost utječe i na fizičko zdravlje, i to izravno putem promjena u tjelesnoj fiziologiji ili neizravno preko promjena u ponašanju (McKee-Ryan i Kinicki, 2002). Nezaposlenost također vodi do lošijeg financijskog stanja koje vodi do lošijeg zdravlja. Tako nezaposlenost može direktno ili indirektno dovesti do cijelog spektra različitih zdravstvenih problema poput kroničnih bolesti, gastrointestinalnih bolesti,

bolesti jetre, bolesti dišnog sustava, gubitka apetita, poremećaja spavanja, višeg krvnog pritiska (McKee-Ryan i Kinicki, 2002), bronhitisa, alergija, problema sa sinusima (Fryer i Payne, 1986). Nezaposleni su skloniji štetnim ponašanjima od zaposlenih, konzumiraju više alkohola i cigareta, manje se bave fizičkim aktivnostima, rjeđe peru zube, manje su skloni ustrajati u dijeti i češće troše tablete za spavanje (Rasky, Stronegger i Freidl, 1996). Nezaposlenost može doprinijeti i skraćenom životnom vijeku. U longitudinalnom istraživanju koje su proveli Sullivan i von Wachter (2009), u kojem su tijekom 1970-ih i 1980-ih praćeni radni statusi, prihodi i radno iskustvo starijih muških radnika, pronađeno je da je stopa smrtnosti u godini nakon gubitka posla 50% do 100% veća nego bi bilo za očekivati u normalnim okolnostima. Efekt povećanja stope smrtnosti brzo je opadao s vremenom nakon gubitka posla, ali kod radnika koji su izgubili posao čak 20 godina nakon gubitka posla nađena je 10%-15% povećana stopa smrtnosti u usporedbi sa stabilno zaposlenima. To bi impliciralo skraćivanje života za oko 1-1.5 godina za radnike koji izgube posao u dobi od 40 godina. Autori su također pokazali da je kod radnika koji su pretrpjeli veći gubitak prihoda, veći i porast stope smrtnosti. (Sullivan i von Wachter, 2009)

Utjecaj nezaposlenosti obitelji nezaposlene osobe

Sve navedene posljedice nezaposlenosti utječu na samu nezaposlenu osobu ali neizbježno i na druge članove kućanstva. Braćni partneri ljudi koji su ostali bez posla moraju se nositi sa smanjenim prihodima kućanstva, partnerom koji je, kao što smo već naveli, vjerojatno skloniji depresiji, anksioznosti, ljutnji i agresivnosti te raznim štetnim ponašanjima, partnerovim neuobičajeno učestalim boravkom kod kuće te smanjenim socijalnim statusom. Te negativne posljedice nezaposlenosti mogu dovesti do depresivnih simptoma i drugih problema s mentalnim zdravljem i kod braćnih partnera nezaposlenih osoba. Danas postoje brojna istraživanja koja se bave posljedicama nezaposlenosti za pojedinca no relativno malo njih se bavi posljedicama za odnose i dinamiku u cijeloj obitelji. Tih nekoliko postojećih istraživanja bavila su se različitim pitanjima no sva se slažu oko toga da nezaposlenost jednog braćnog partnera ima negativne psihičke i fizičke posljedice i za ostale članove obitelji. Primjerice Broman, Hamilton i Hoffman (1990) pokazali su da su ekonomske teškoće uzrokovane

nezaposlenošću glavni faktor negativnih promjena u obiteljskoj dinamici. Prema njima nezaposlenost vodi do financijskih teškoća a financijske teškoće vode do narušavanja obiteljskih odnosa, tj. financijske teškoće su medijatorska varijabla između nezaposlenosti i sukoba u obitelji. Rook, Dooley i Catalano (1991) našli su da stres koji je posljedica nezaposlenosti može dovesti do smanjenja blagostanja bračnog partnera nezaposlene osobe. Od ostalih istraživanja, Winkelmann i Winkelmann (1995) našli su pad u subjektivnoj procjeni blagostanja ljudi nakon nezaposlenosti bračnog partnera. Charles i Stephens (2004) našli su dokaze o povećanoj vjerojatnosti razvoda braka nakon gubitka posla. Siedler (2011) je dobio zanimljiv nalaz prema kojem nezaposlenost roditelja povećava vjerojatnost da će se djeca pridružiti ekstremno desničarskim političkim strankama. Lindo (2011) je našao dokaze da se djeca nezaposlenih očeva u prosjeku rađaju s manjom težinom. Dakle, postoji dosta empirijskih dokaza da nezaposlenost nije samo problem pojedinca koji je ostao bez posla, nego šire pitanje koje ima negativne posljedice i za ostale članove obitelji. Moglo bi se pričati o utjecajima nezaposlenosti i šire od samo najuže obitelji, primjerice nezaposleni ljudi imaju smanjen osjećaj pripadnosti svojoj četvrti ili zajednici od zaposlenih ljudi, što ima implikacije za sigurnost i blagostanje te četvrti (Stewart, Makwarimba, Reutter, Veenstra, Raphael i Love, 2009). Nezaposlenost utječe i na zaposlene ljude. Bivši suradnici koji nisu izgubili posao mogu patiti od anksioznosti i stresa zbog straha da će i oni uskoro biti otpušteni, i zbog povećanog radnog opterećenja ako moraju obavljati i poslove otpuštenog kolege. Pojedinci koji zadrže poslove nakon procesa smanjenja broja zaposlenika mogu proživljavati fizičke i emotivne poteškoće usporedive s onima koje proživljavaju radnici koji su izgubili posao (Kivimaki, Vahtera, Elovainio, Pentti i Virtanen, 2003). Premda smo se s ovim posljednjim istraživanjima malo udaljili od teme, ona svejedno služe kao dokaz da nezaposlenost nikako nije samo problem pojedinca nego i ostalih ljudi u blizini nezaposlene osobe.

Cilj ovog istraživanja

Već je dobro poznata i dokumentirana povezanost između nezaposlenosti i lošeg financijskog stanja, te između lošeg financijskog stanja i pogoršanja odnosa u obitelji. Ovim istraživanjem pokušat ćemo još jednom potvrditi tu vezu, ali i provjeriti postoji li i direktna povezanost između nezaposlenosti i pogoršanja odnosa u obitelji, bez medijatorskog utjecaja financijskog stanja. Teoretski, prema Jahodinom (1982) modelu deprivacije latentnih funkcija rada, nezaposlenost vodi do gubitka latentnih i manifestnih funkcija rada. Manifestne funkcije prvenstveno su povezane s prihodom, pa gubitak njih vodi do financijske deprivacije koja može uzrokovati sukobe u obitelji. Latentne funkcije, koje predstavljaju nematerijalne koristi od rada, su vremenska struktura dana, redoviti socijalni kontakti izvan nuklearne obitelji, osjećaj društvene korisnosti i svrhe, status i identitet pojedinca, podignuta razina aktivnosti. Prema Jahodi (1982.) one zadovoljavaju trajne ljudske potrebe i služe zadržavanju veze pojedinca s realnošću i stoga upravo gubitak njih uzrokuje najveće narušavanje psihofizičkog zdravlja kod nezaposlenih. Zato pretpostavljamo da povećana agresivnost i ostale negativne promjene u ponašanju asocirane uz gubitak latentnih funkcija rada mogu same za sebe uzrokovati pogoršane odnose u obitelji, ili pogoršati situaciju koja je nastala zbog financijske deprivacije. Nezaposlenost jednog bračnog partnera također može uzrokovati povećani stres i frustracije kod zaposlenog bračnog partnera i time dodatno doprinijeti narušavanju obiteljskih odnosa.

PROBLEMI I HIPOTEZE

Problemi

Ispitati postoji li razlika u broju sukoba unutar obitelji s obzirom na radni i financijski status bračnih partnera.

Hipoteza 1: Studenti s jednim ili oba nezaposlena roditelja u prosjeku će procjenjivati učestalost sukoba između članova svoje obitelji značajno većom a mjesečne prihode značajno manjim od studenata sa dva zaposlena roditelja i studenata s jednim ili oba roditelja u mirovini.

Hipoteza 2: I kada statistički kontroliramo utjecaj financijskog stanja, procjene broja sukoba koje daju studenti s jednim ili dva nezaposlena roditelja bit će u prosjeku značajno veće.

Dakle, osnovna hipoteza istraživanja je da se radi o djelomičnoj a ne potpunoj medijaciji financijskog stanja između radnog statusa i odnosa u obitelji. Financijsko stanje je svakako jedan od načina na koji je radni status povezan s odnosima u obitelji, no mi smatramo da je, zbog latentne deprivacije, radni status i direktno povezan s odnosima u obitelji.

Slika 1: Odnos radnog statusa roditelja, financijskog stanja obitelji i odnosa u obitelji prema postavljenim hipotezama.

METODOLOGIJA

Sudionici

U sklopu istraživanja korišten je prigodni uzorak od 295 studenata različitih fakulteta, većinom iz Zagreba.⁶³ ih je ispunilo upitnik u papirnatom obliku u knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu a ostali su ispunili elektronsku formu upitnika putem interneta. Oni su procjenjivali odnose svih članova svoje obitelji, tako da su u istraživanju prikupljeni podaci o 295 obitelji. Velika većina ispitanika, njih 206, studenti su Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dok su ostali s raznih fakulteta diljem Hrvatske. Dakle većina, ako ne i sve ispitane obitelji su iz Hrvatske, no ispitanici nisu selekcionirani po dijelu Hrvatske u kojem žive te dolaze iz raznih krajeva. Prosječna dob bračnih partnera u tim obiteljima je oko 50 godina (53,8 za muževe, 51,2 za žene) Po obrazovanju većina bračnih partnera završila je srednju školu (56,3% očeva i 54,9% majki), nešto manje fakultet (34,6% očeva i 35,9% majki) a mali broj samo osnovnu školu (2,7% očeva i 3,7% majki) ili postdiplomski studij (6,4% očeva i 5,1% majki). Naš uzorak je stoga po obrazovanju iznad prosjeka za Hrvatsku, što je i bilo za očekivati s obzirom na to da smo prikupljali podatke o obiteljima studenata. Što se tiče zaposlenosti, zaposleno je ukupno 207 očeva i 213 majki, nezaposleno je 33 očeva i 50 majki te je 55 očeva i 32 majki bilo u mirovini. Na razini cijelih obitelji bilo je 155 obitelji s oba roditelja zaposlena, 57 obitelji s jednim nezaposlenim roditeljem, 9 obitelji s oba roditelja nezaposlena, 53 obitelji s jednim roditeljem zaposlenim, drugim u mirovini, 8 obitelji s jednim roditeljem nezaposlenim, drugim u mirovini te 13 obitelji s oba roditelja u mirovini. Ovi brojevi otprilike odgovaraju i stopi nezaposlenosti od oko 20% na razini cijele Hrvatske. Svi sudionici su dobrovoljno sudjelovali i nije im ponuđena nikakva nagrada ili drugačija dodatna motivacija za sudjelovanje u istraživanju.

Upitnik

Upitnik koji smo dali ispitanicima sastojao se od dva dijela, općih demografskih pitanja i pitanja o učestalosti sukoba i svađa u obitelji. Demografski dio sastojao se od 13 pitanja o općenitim demografskim karakteristikama obitelji poput dobi oca i majke, članova kućanstva, radnih statusa oca i majke te ukupnih mjesečnih prihoda kućanstva. Upitnik o svađama u obitelji smo sastavili po uzoru na upitnik koji su koristili Broman, Hamilton i Hoffman (1996). Sadrži 8 pitanja, od kojih je 6 podijeljeno na 2 podpitanja, dakle ukupno 14 pitanja. Pitanja zahtijevaju od ispitanika da procijene učestalost određenih vrsta svađa i sukoba na skali likertovog tipa od 1 do 5. Upitnikom smo obuhvatili cijeli spektar sukoba između dvoje bračnih partnera te između njih i djece – učestalost blažih svađa bez vikanja ili vrijeđanja, koliko često bračni partneri „idu na živce“ jedno drugom, učestalost vikanja ili vrijeđanja te učestalost fizičke agresije između bračnih partnera. Nakon toga slijede ista takva pitanja za odnose između roditelja i djece. Potpitanja su namijenjena kako bi se ustanovilo tko češće inicira te sukobe, muž ili žena tj. otac ili majka u slučaju sukoba s djecom. Nakon prikupljanja svih podataka, testirali smo pouzdanost upitnika tipa unutarnje konzistencije i dobili Cronbachov alfa od 0.88, što znači da je primjereno koristiti rezultat u upitniku kao mjeru percepcije sukoba u primarnoj obitelji. Ponavljamo, izvor procjena bili su studenti, a procjenjivali su učestalost i intenzitet sukoba s roditeljima, te roditelja međusobno.

Postupak

Prikupljanje podataka provedeno je početkom 2013. godine. Dio podataka prikupljen je metodom licem u lice tako da im je pružen upitnik u papirnatom obliku u knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prvo im je pročitana uputa koja je pisala i na prvoj stranici upitnika a zatim su ga ispunili. Preostali ispitanici ispunili su elektroničku formu upitnika koja im je poslana mailom. Ispitanicima je u uputi zajamčena potpuna anonimnost, kako bi se smanjila vjerojatnost davanja socijalno poželjnih odgovora. Većina ispitanika odgovorila je na sva pitanja, no bilo je i polu-ispunjenih upitnika koji

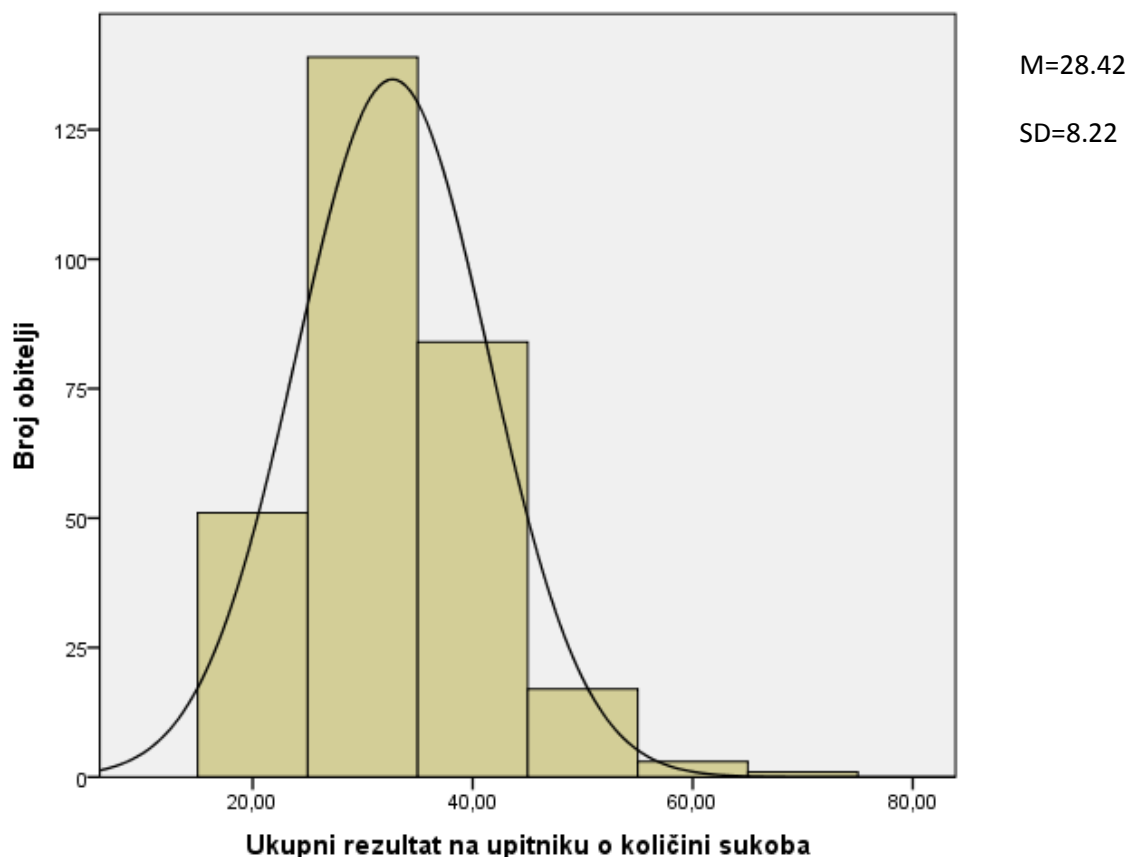
su odbačeni. Nakon prikupljanja, svi podaci uneseni su u program SPSS u kojem je rađena daljnja obrada podataka.

REZULTATI

Deskriptivna statistika

Glavni podaci na temelju kojih ćemo donositi zaključke su ukupni rezultati na upitniku o sukobima u obitelji, mjesečni prihodi po članu kućanstva i radno stanje bračnih partnera. U ovom dijelu rada prikazali smo osnovne deskriptivne podatke za te varijable.

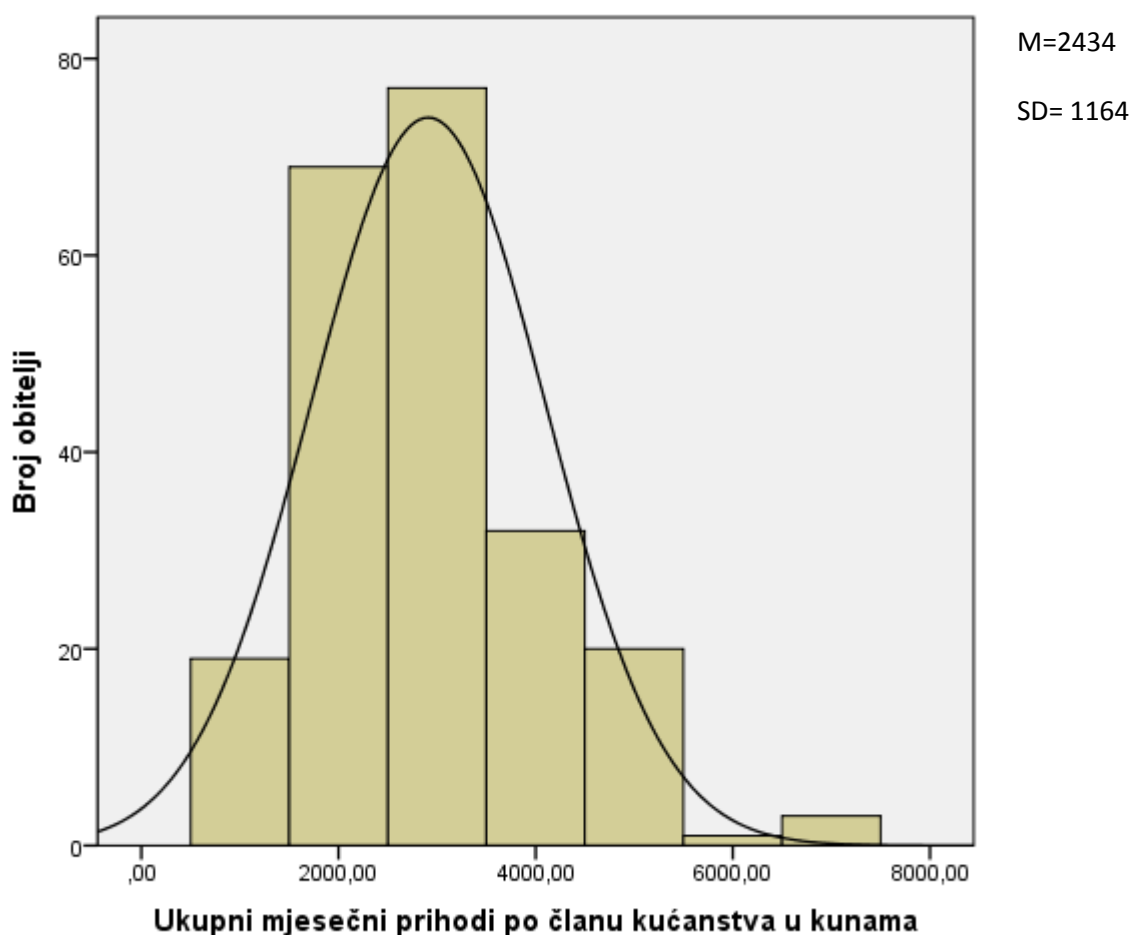
Ukupni rezultat na upitniku dobili smo jednostavnim zbrajanjem rezultata na svim pitanjima. Svim pitanjima dodijeljena je jednaka važnost i jednako su bodovana. Upitnik se sastojao od 14 pitanja, na svakome je bilo moguće dobiti od 1 do 5 bodova, dakle teoretski minimalni rezultat je 14 a maksimalni 70. Distribucija rezultata na upitniku o sukobima u obitelji prikazana je na slici 1. ispod.

Slika 2. Distribucija ispitanih obitelji prema ukupnom rezultatu na upitniku o svađi. Veći rezultat znači više svađa.

Kao što možemo vidjeti, distribucija je blago pozitivno asimetrična, što potvrđuje i Kolmogorov-Smirnov test normaliteta distribucije ($Z=0.089$; $p<0.01$). To znači da su naše ispitane obitelji općenito naginjale rijetkim ili povremenim svađama a manji broj njih imao je češće svađe.

Ukupni mjesečni prihod po članu obitelji ispitanih kućanstava izračunali smo sami tako da smo podijelili srednje vrijednosti kategorija ukupnih mjesečnih prihoda kućanstva iz upitnika s brojevima članova kućanstva koje su ispitanici navodili u upitniku. Na taj način smo dobili približnu procjenu njihovih mjesečnih prihoda po osobi, što je dovoljno precizno za potrebe ovog istraživanja. Distribucija ispitanih obitelji prema ukupnim mjesečnim prihodima po članu kućanstva prikazana je na slici 2. ispod.

Slika 3: Distribucija ispitanih obitelji prema ukupnim mjesečnim prihodima po članu kućanstva. Veći broj znači više prihoda.

Slično kao i svađe, prihodi po članu kućanstva su isto distribuirani pozitivno asimetrično (KS test: $Z=0.201$; $p<0.01$), većina ispitanih obitelji imala je niske do umjerene prihode a manji broj njih visoke prihode.

Što se tiče zaposlenosti, podijelili smo sve obitelji u jednu od tri kategorije. U prvu kategoriju stavili smo obitelji u kojima su oba bračna partnera zaposlena, u drugu kategoriju stavili smo obitelji u kojima su jedan ili oba bračna partneranezaposlena, a u treću kategoriju obitelji u kojima su jedan ili oba bračna partnera u mirovini. Tako smo dobili prvu grupu od 155 obitelji s dva zaposlena bračna partnera, drugu od 66 obiteljs jednimili dva nezaposlena bračnog partnera te treću grupu od 74 obitelji s jednim ili dva bračna partnera u mirovini. Dakle malo više od pola ispitanih obitelji ima dva zaposlena bračna partnera a ostatakima različite kombinacije zaposlenih, nezaposlenih i umirovljenih bračnih partnera.

Tablica 1

Podjela ispitanih obitelji po radnom stanju bračnih partnera

	Broj obitelji
Oba roditelja zaposlena	155
Jedan ili dva roditelja nezaposlena	66
Jedan ili dva roditelja u mirovini	74

Kako bi odgovorili na pitanja postavljena u problemima, odlučili smo se na statističku obradu metodom analize varijance te analize kovarijance

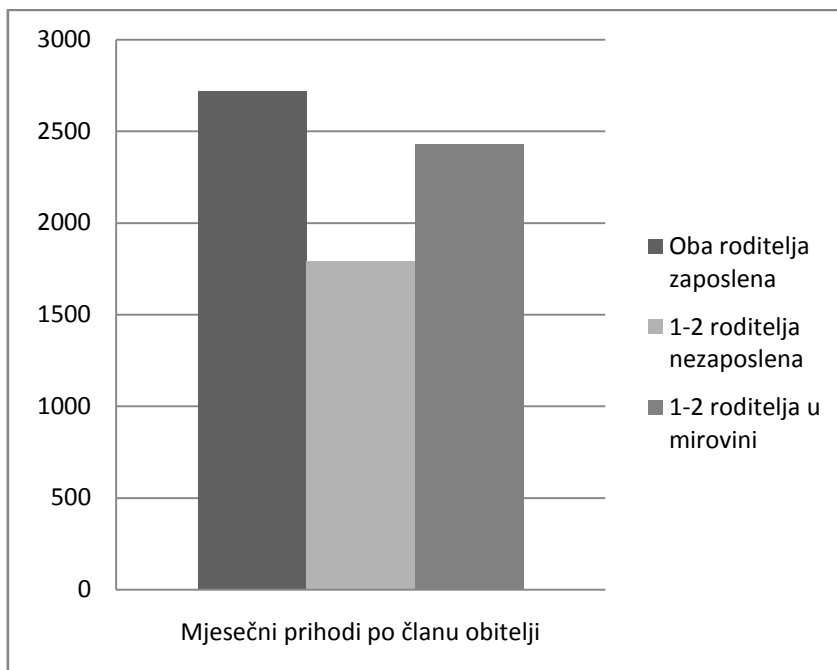
Analiza varijance i kovarijance

Proveli smo analizu varijance kako bismo ustanovili postoje li razlike u mjesečnim prihodima po članu kućanstva te u broju sukoba između triju grupa obitelji koje smo, podsjećamo, formirali prema radnom stanju bračnih partnera tih obitelji. Zatim smo proveli analizu kovarijance s prihodima po članu obitelji kao kovarijatom čime smo nastojali ustanoviti razlikuju li se navedene grupe u broju sukoba bez utjecaja prihoda po članu obitelji. Rezultati analize varijance (prikazani grafičkim na stranici 18) pokazuju da se grupe razlikuju u prihodima po članu kućanstva ($F=12.499$, $p<0.01$) i u broju sukoba ($F=3.944$, $p<0.05$). Detaljnije, Scheffeov post-hoc test pokazuje da u prihodima nema razlike između grupe s dva zaposlena roditelja i grupe s jednim ili dva roditelja u mirovini, te da obje navedene grupe imaju veće prihode od grupe s jednim ili dva nezaposlena roditelja. Što se tiče broja sukoba, statistički značajna razlika postoji samo između grupe s oba zaposlena roditelja i grupe s jednim ili dva nezaposlena roditelja. Analizom kovarijance, kojom smo pokušali eliminirati utjecaj prihoda po članu obitelji, dobili smo statistički značajnu razliku između triju grupa po broju sukoba u obitelji ($F=3.764$, $P<0.01$). Preciznije, statistički značajna razlika postoji između grupa s dvoje zaposlenih i s jednim ili dvoje nezaposlenih, te grupa s jednim ili dvoje u mirovini te jednim ili dvoje nezaposlenih. Isto kao kod prve analize varijance, nema razlike između grupa s dvoje zaposlenih i jednim ili dvoje u mirovini.

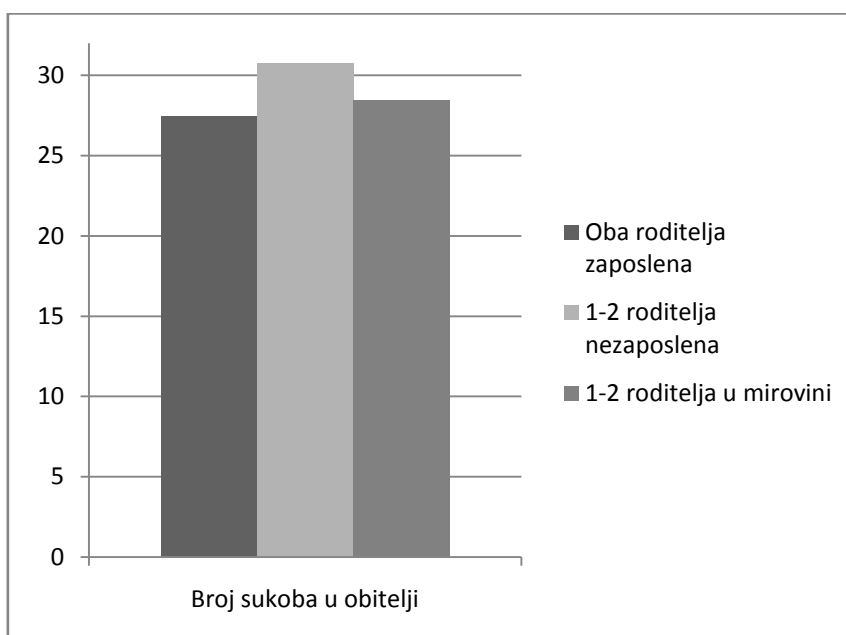
Tablica 2

Prikaz prosječnih vrijednosti mjesečnih prihoda po osobi i ukupnih rezultata na upitniku o sukobima u obitelji za 3 grupe ispitanih obitelji podijeljene po radnom stanju roditelja i rezultati analize varijance.

	Radno stanje roditelja	N	M	SD	Min.	Max.	ANOVA
Ukupni mjesečni prihodi po članu kućanstva	Oba roditelja zaposlena	155	2720	1257	214	7500	df=2 F=13.86 p=0.000
	1-2 roditelja nezaposlena	66	1791	908	250	4500	
	1-2 roditelja u mirovini	73	2431	1254	300	6500	
Ukupni rezultat na upitniku o sukobima u obitelji	Oba roditelja zaposlena	155	27.40	7.76	15	49	df=2 F=3.94 p=0.020
	1-2 roditelja nezaposlena	66	30.76	9.60	15	62	
	1-2 roditelja u mirovini	73	28.46	7.45	15	51	

Slika 4: Prihodi po članu obitelji s obzirom na radni status roditelja

Slika 5: Broj sukoba u obitelji s obzirom na radni status roditelja

Tablica 3

Rezultati analize kovarijance kojom smo provjerili razliku u broju sukoba između grupa ovisno o radnom statusu roditelja uz kontrolu utjecaja financijskog stanja

Radno stanje roditelja	N	M	SD	ANCOVA
Oba roditelja zaposlena	155	27.40	7.76	
1-2 roditelja nezaposlena	66	30.76	9.60	df=3 F=3.79 p=0.011
1-2 roditelja u mirovini	73	28.55	7.46	

RASPRAVA

Kao što smo već naveli u uvodu, postojeća istraživanja prilično jednoznačno su pokazala da nezaposlenost često implicira i lošije financijsko stanje te lošije odnose u obitelji. Svrha ovog istraživanja bila je detaljnije proučiti povezanost između nezaposlenosti u obitelji, mjesečnih prihoda obitelji i svađa i sukoba između članova obitelji. Prije prikupljanja podataka postavili smo dvije hipoteze.

Prva od njih glasi da će nezaposlenost dovesti do pogoršanog financijskog stanja, a pogoršano financijsko stanje vodi do pogoršanih odnosa u obitelji. Ta hipoteza temeljena je na postojećim istraživanjima, a i logično je pretpostaviti da će obitelji kod kojih je gubitak posla uzrokovao prepolovljene prihode ili potpuni gubitak prihoda načelno imati lošije financijsko stanje od obitelji u kojima oba bračna partnera rade i primaju plaću. Naravno postoje iznimke i svakako je moguće da jedna zaposlena osoba s nezaposlenim partnerom ima veću plaću od dva bračna partnera zajedno, no takvi slučajevi su rijetki. Također je sasvim logično da financijski problemi stvaraju plodno tlo za brojne svađe i sukobe u obitelji i otežavaju rješavanje drugih problema s kojima se obitelj može susresti.

Druga hipoteza glasi da je nezaposlenost sama za sebe dovoljna da pogorša odnose u obitelji i bez utjecaja financijskog stanja. Naša pretpostavka bila je da će se obitelji s jednim nezaposlenim bračnim partnerom svađati više od obitelji s oba bračna partnera zaposlena, neovisno o financijskom stanju u kojem se obitelji nalaze. Prilikom postavljanja ove hipoteze pretpostavili smo da bi u toj situaciji glavni uzrok svađe bile psihološke posljedice nezaposlenosti koje trpi nezaposleni bračni partner. On je vjerojatno skloniji lošijem raspoloženju i razdražljivosti i općenito manje zadovoljan svojim životom pa je lako moguće da je time skloniji svađanju s partnerom, ili jednostavno manje ugodno društvo što uzrokuje da partner započinje svađu. To je pogoršano činjenicom da nezaposleni ljudi provode više vremena kod kuće pa su više vremena u kontaktu sa zaposlenim bračnim partnerom. Također, smatrali smo da je moguće da do svađa dolazi i zbog nezadovoljstva zaposlenog bračnog partnera. Partner koji jedini radi i uzdržava obitelj može se osjećati kao da ga se iskorištava i zamjerati nezaposlenom partneru što nema posao, može ga kriviti da se nedovoljno trudi da nađe posao i općenito biti frustriran cijelom situacijom.

Odnos radnog stanja, financijskog stanja i sukoba u obitelji

Rezultati analize varijance su potvrdili prvu hipotezu, koja glasi da nezaposlenost uzrokuje lošije odnose u obitelji preko lošijeg financijskog stanja kao medijatora. Naravno, budući da se ne radi o eksperimentalnom nacrtu, mi možemo govoriti samo o razlikama između grupa koje smo našli analizom varijance a ne o uzročno-posljedičnim vezama, no u ovom konkretnom slučaju daleko najvjerojatnije točna pretpostavka je upravo ta da nezaposlenost uzrokuje lošije financijsko stanje i sukobe. Dakle obitelji koje smo ispitali u ovom istraživanju s oba zaposlena roditelja u prosjeku su imale veće prihode po članu obitelji i manje sukoba od obitelji s jednim ili oba nezaposlena roditelja. Grupe s jednim ili oba roditelja u mirovini također su imale veće prihode i manje sukoba od obitelji s jednim ili oba nezaposlena roditelja. Između grupe s oba zaposlena roditelja i grupe s jednim ili oba roditelja u mirovini, nije bilo statistički značajne razlike. Smatramo da je razlog tome činjenica da mirovina nije negativno stanje poput nezaposlenosti, a valja spomenuti da u nekim slučajevima u Hrvatskoj umirovljenici imaju i bolja i redovitija primanja od zaposlenih ljudi. Osim toga u grupi s jednim ili oba roditelja u mirovini bilo je i obitelji kojima je jedan roditelj zaposlen a drugi u mirovini, što je još dodatno smanjilo razliku između te grupe i grupe s dva zaposlena roditelja. Sve u svemu, ovakav rezultat bio je za očekivati s obzirom na brojna druga istraživanja koja su dobila sličan rezultat. Primjerice Conger i sur. (2000) kroz model obiteljskog stresa naglašavaju da ekonomske teškoće i roditeljska percepcija ekonomskih teškoća utječu na emocionalne teškoće roditelja i roditeljske sukobe, što dovodi do promjena roditeljskog stila i odnosa (u smislu pomanjkanja topline, a povećanja strogosti prema djeci). Ovakvo stanje u obitelji vodi k emocionalnim teškoćama djece i problematičnom ponašanju. McNeal (2001) naglašava da ekonomske teškoće povezane s niskim SESom vode k teškoćama u roditeljstvu, povećavaju obiteljske konflikte te povećavaju vjerojatnost depresije roditelja (prema Šimić, Klarin, Proroković, 2010). Dakle nezaposlenost gotovo neizbježno vodi k lošijem financijskom stanju, a ono vodi k narušenom psihičkom i fizičkom zdravlju, većem stresu i brojnim drugim problemima te je sasvim logično da su ljudi suočeni s njom češće loše raspoloženi i skloniji svađi i sukobima.

Radno stanje i sukobi u obitelji uz kontrolu financijskog stanja

Drugu hipotezu, prema kojoj nezaposlenost sama po sebi uzrokuje povećane sukobe u obitelji neovisno o financijskom stanju, postavili smo na osnovi teorijskih nalaza o negativnom utjecaju nezaposlenosti na pojedinca. Pretpostavili smo da nezaposleni pojedinci, sa svojim lošijim psihičkim i fizičkim zdravljem, negativnim raspoloženjem i više vremena provedenog kod kuće, imaju tendenciju češće se svađati s ostalim ukućanima. Također smo pretpostavili da do svađa može doći zbog zamjeranja ili nezadovoljstva drugog bračnog partnera koji jedini radi i uzdržava obitelj. Rezultati analizakovarijance potvrdili su tu hipotezu, tj. našli smo razliku u broju sukoba između obitelji grupiranih po radnom stanju bračnih partnera, čak i kada eliminiramo utjecaj financijskog stanja. Takav rezultat u skladu je sa svim dosadašnjim istraživanjima o utjecaju nezaposlenosti na psihičko i fizičko zdravlje pojedinca koja sugeriraju kako bi te promjene mogle utjecati i na ljude koji žive s nezaposlenima i na obiteljski život.

Ograničenja istraživanja

Za kraj, osvrnimo se malo i na neke metodološke propuste koje smo učinili. Prije svega u istraživanju smo koristili prigodan uzorak studenata, tj. obitelji studenata, jer je do njih bilo najlakše doći. Moguće je da su obitelji koje imaju djecu koja studiraju selekcionirana skupina, tj. da su roditelji u takvim obiteljima po inteligenciji, obrazovanju i financijskom stanju iznad prosjeka Hrvatske, i da time nisu reprezentativni za općenitu populaciju. Također, vjerojatno iz istog razloga, bilo je relativno teško doći do nezaposlenih ispitanika. Broj ispitanih obitelji koje su imale nezaposlene bračne partnere bio je puno manji od obitelji s dva zaposlena bračna partnera, što je dodatno otežalo donošenje zaključaka iz tih prikupljenih podataka. Osim toga još jedna potencijalna mana istraživanja je to što smo, zbog jednostavnosti i lakšeg skupljanja ispitanika, pitali djecu (studente) da procijene koliko se roditelji svađaju a ne same roditelje. Lako je moguće da djeca ne znaju stvarno stanje u obitelji jer se roditelji izbjegavaju svađati pred njima ili jer ne provode dovoljno vremena kod kuće da bi mogli dobro procijeniti učestalost svađa. Također valja spomenuti i mogućnost socijalno poželjnih odgovora, tj. moguće je da su ispitanici htjeli prikazati svoje obitelji u najboljem mogućem svjetlu i da su davali niže procjene učestalosti sukoba nego je

realno. To se najbolje vidi na pitanjima o fizičkoj agresiji između roditelja te između roditelja i djece. Na ta pitanja gotovo svi ispitanici (preko 95% njih) odgovorili su „1“ tj. nikad.

Osim tih metodoloških nedostataka, napravili smo i nekoliko propusta prilikom sastavljanja demografskog upitnika koji smo koristili. U upitniku nismo postavili nekoliko pitanja koja su nam mogla biti korisna, tako da bi bilo bolje da je bio malo opširniji. Jedan propust je što nismo uzeli u obzir razlog nezaposlenosti, činjenica da je osoba izgubila posao ili svojevolumno napustila radno mjesto može utjecati na posljedice nezaposlenosti. Primjerice osoba koja je upravo dala otkaz na radnom mjestu s kojim je bila nezadovoljna i nema financijskih poteškoća vjerojatno neće biti deprimirana i anksiozna nego upravo suprotno. Moguće je i da su neki ispitanici bili trajno zadovoljni svojom nezaposlenosti i nisu ni tražili posao, primjerice u situaciji kada je jedan bračni partner nezaposlen i brine se za kućanstvo i djecu. Nismo uzeli u obzir ni duljinu trajanja nezaposlenosti, dugotrajna nezaposlenost svakako može pogubnije utjecati na obitelj nego novonastala nezaposlenost. Mnoge od negativnih posljedica nezaposlenosti se pogoršavaju što duže nezaposlenost traje, pa je vjerojatno da se s njima pogoršava i situacija u obitelji. Također nismo uzeli u obzir sigurnost posla, tj. strah zaposlenih ispitanika od gubitka posla. Pogotovo u Hrvatskoj, lako je moguće da su i zaposleni ispitanici proživljavali slične negativne emocije kao i nezaposleni, jer su u konstantnom strahu od gubitka posla. U daljnjim istraživanjima bilo bi dobro pokušati ukloniti te nedostatke. Ispitati same bračne partnere a ne njihovu djecu, prikupiti uzorak reprezentativan za cijelu populaciju i paziti da broj obitelji s nezaposlenim članovima bude bliže broju obitelji sa dva zaposlena člana. Također, kao što smo već naveli, bilo bi dobro proširiti demografski upitnik sa dodatnim pitanjima o razlozima nezaposlenosti, trajanju nezaposlenosti, o želji za nalaskom novog radnog mjesta te o procijenjenoj sigurnosti radnog mjesta za one ispitanike koji su zaposleni u trenutku ispunjavanja upitnika.

ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem potvrdili smo obje postavljene hipoteze. Ispitani studenti s jednim ili oba nezaposlena roditelja u prosjeku su davali značajno veće procjene učestalosti sukoba između članova svoje obitelji i značajno manje procjene financijskog stanja od studenata s dva zaposlena roditelja i studenata s jednim ili oba roditelja u mirovini. Ta razlika u procjeni učestalosti sukoba je značajna i kada kontroliramo utjecaj financijskog stanja.

Dakle, kao što smo naveli u problemu, možemo zaključiti da se radi o djelomičnoj medijaciji financijskog stanja na odnos između radnog stanja i broja sukoba. Radno stanje utječe na broj sukoba preko financijskog stanja, ali i samo po sebi neovisno o financijskom stanju.

Literatura:

Bičanić, I., (1997). Mjerenje veličina i promjena neslužbenog gospodarstva. *Financijska praksa*, 21 (1-2), 15-29

Broman, C. L., Hamilton, V. L., & Hoffman, W. S. (1990). Unemployment and its Effects on Families: Evidence from a plant closing study. *American Journal of Community Psychology*, 18, 643-659.

Charles, K. K. & Stephens, M. (2004). Job Displacement, Disability, and Divorce. *Journal of Labor Economics*, 22(2), 489–522.

Conger, K. J., Rueter, M. A., & Conger, R. D. (2000). The Role of Economic Pressure in the Lives of Parents and Their Adolescents: The Family Stress Model. In L. J. Crockett & R. J. Silbereisen (Eds.), *Negotiating adolescence in times of social change* (pp. 201 –223). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2000). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2000*

Dujšin, U. (1999). Nezaposlenost i politika zapošljavanja u zemljama u tranziciji: Hrvatska. *Ekonomski istraživanja*, 2(1-2), 1-19.

Fryer, D. & Payne, R. (1986). Being unemployed: A review of the literature on the psychological experience of unemployment. In C. L. Cooper & I. Robertson (Eds.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology* (pp. 235-278). Chichester: John Wiley & Sons.

Fryer, D. M. and Warr, P. B. (1984) Unemployment and Cognitive Difficulties. *British journal of Clinical Psychology* 23: 67-8

Grupa Svjetska banka (2009). *Hrvatska Socijalni utjecaj krize i jačanje otpornosti, Glavno izvješće*

- Hanisch, K. A. (1999). Job Loss and Unemployment Research From 1994 to 1998: A Review and Recommendations for Research and Interventions. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 188-220.
- Jahoda, M. (1979). The psychological meanings of unemployment. *New Society*, 49, 492-495.
- Kivimäki, M., Vahtera, J., Elovainio, M., Pentti, J., Virtanen, M. (2003). Human costs of organizational downsizing: Comparing health trends between leavers and stayers. *American Journal of Community Psychology*, 32, 57-67
- Lindo, J. (2011). Parental Job Loss and Infant Health. *Journal of Health Economics*, 20(5), 869–879.
- McKee-Ryan, F. M. & Kinicki, A. J. (2002). Coping With Job Loss: A life-facetperspective. U Cooper, C. L. i Robertson, J. (ur.). *International Review of Industrialand Organizational Psychology*, 17, 1-29.
- McKee-Ryan, F., Song Z., Wanberg, C.R., Kinicki A.J. (2005). Psychological and Physical Well-being During Unemployment: a Meta-analytic Study. *Journal of Applied Psychology*, 2005. Jan; 90(1):53-76
- McNeal, R. B. (2001). Differential Effects of Parental Involvement on Cognitiveand Behavioral Outcomes by Socioeconomic Status. *Journal of Socio-Economics*, 30 (2), 171-179.
- Paul, K.I., & Moser, K. (2009). Unemployment Impairs Mental Gealth: Meta-analyses. *Journal of Vocational Behavior*, 74, 264-282.
- Rasky, E., Stronegger, W., & Freidl, W. (1996). Employment Status and its Health-Related Effects in Rural Styria, Austria. *Preventive medicine*, 25, 757-763.
- Reutter, L.I., Stewart M.J., Veenstra, G., Love, R., Raphael, D., Makwarimba, E. (2009) „Who do they think we are, anyway?“. perceptions of and responses to poverty stigma

Rook, K., Dooley, D., & Catalano, R. (1991). Stress transmission: The effects of husbands' job stressors on emotional health of their wives. *Journal of Marriage and Family*, 53(165-177)

Siedler, T. (2011). Parental Unemployment and Young People's Extreme Right-wing Party Affinity: Evidence From Panel Data. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 174(3), 737–758.

Sullivan, D., von Wachter, T. (2009). Job Displacement and Mortality: an Analysis Using Administrative Data. *The Quarterly Journal of Economics* (2009) 124 (3): 1265-1306.

Šimić, Š. S., Klarin M., Proroković A. (2011). Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. *Ljetopis socijalnog rada* 2011., 18 (1) 31-62 str.

Vinokur, A. D., Price, R. H., & Caplan, R. D. (1996). Hard Times and Hurtful Partners: How Financial Strain Affects Depression and Relationship Satisfaction of Unemployed Persons and Their Spouses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(1), 166-179.

Warr, P. (1983). Work and unemployment (draft). To appear in P. J. D. Drenth, H. Thierry, P. J. Willems and C. J. de Wolff (Eds.), *Handbook of Work and Organization Psychology*. London: Wiley.

Winkelmann, L. & Winkelmann, R. (1995). Happiness and Unemployment: A Panel Data Analysis for Germany. *Konjunkturpolitik*, 41(4), 293–307.